

4. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ-Харків: Юрінком Інтер, Право, 2002. 416 с.

5. Красницький І. В. Кримінальна відповідальність як інститут кримінального права країн Європи та України: порівняльний аналіз: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. 232 с.

*Горошинський Олександр Олександрович,*  
здобувач ступеня доктора філософії кафедри  
кримінального права Національної академії  
внутрішніх справ

## **ГЕНЕЗА ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ**

Демократичні зміни у життєдіяльності нашого суспільства передбачають чітке визначення правового статусу правоохоронних органів. Метою правових реформ у сфері захисту правопорядку у суспільстві є поліпшення їх роботи та забезпечення безпеки громадян.

Однак, працівники правоохоронних органів, які мають забезпечувати безпеку суспільства здійснювати нагляд за правопорядком, іноді самі допускають випадки порушення закону. Такі діяння створюють у суспільстві негативний імідж правоохоронної системи, а також державних інституцій у цілому.

Зазначимо, що любе правове явище має свою історичну основу. Дослідження процесів становлення законодавства, що запобігало вчиненню правоохоронцями кримінально караних діянь, а також причини і умови появи таких діянь являється метою даної роботи

Вивчення нормативно-правових актів, що були чинними на теренах України за різних часів, дозволяє стверджувати про неоднотипні законодавчі підходи до криміналізації перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів за тих чи інших історико-політичних умов.

Прослідковуючи розвиток кримінально-правової охорони досліджуваних суспільних відносин від протиправних посягань ми можемо побачити, наскільки змінювалися ціннісні орієнтири суспільства в різні періоди, що в свою чергу надає можливість оптимально оцінити сьогоденні проблеми у цій сфері та виробити відповідне бачення щодо їх вирішення [1].

Питання запобігання перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу в Україні треба

розглядати системно у нерозривному зв'язку з іншими злочинами у сфері службової діяльності, корупційними правопорушеннями, оскільки природа цих діянь є спільною.

Кримінально-карані посягання, пов'язані з використанням службового становища, виникли разом з появою держави. Широке коло повноважень і наявних через це владних можливостей викликало бажання їх використовувати в особистих цілях.

Історичні документи, що діяли на території сучасної України за часів Київської Русі, свідчать про широкі владні можливості князя та його дружини (ратників князя).

Так, наприклад, «Устав Ярославичів» спрямований насамперед на охорону життя княжих чиновників, княжої власності і власності найвпливовіших посадових осіб Руської держави [3].

Однак, простому люду теж дозволялось подавати офіційні скарги на дії княжих намісників які вчиняли свавілля, проте покарань за такі дії на той час не передбачалось, а лише зазначалось, що: «Бог буде суддею за такі дії» [4, с. 332–340].

У часи московської державності, починаючи з XV століття, в тому числі і на території України, надмірний розвиток урядових установ стимулював зростання рівня зловживань посадовими особами своїми повноваженнями. В тому числі мова йде й про так зване «мздоїмство». Так, у посланні відомого церковного діяча Кирила Білозерського князеві Андрію від 1413 р., а також у багатьох статтях Судебників 1497 й 1550 рр. міститься заборона брати незаконну винагороду за виконання своїх прямих обов'язків [5].

Якщо ж вести мову про Соборне Уложення 1649 р., то воно стало «першим загальним зводом законів Руської землі». В ньому не тільки запроваджувалась кримінальна відповідальність за неправосуддя й хабарництво, але докладно й чітко було сформулювало склади цих посадових порушень. При цьому встановлювалася відповідальність за деякі нові види хабарництва, наприклад, за вимагання хабаря. Розширилося коло службових осіб, які підлягали відповідальності за одержання хабаря. Суб'єктами цього виду злочину стали не тільки державні судді, але й особи, які здійснювали правосуддя в патріаршому суді, воєводи, дяки та інші приказні люди. За окремі види зловживання владою «жорстке покарання чинилося» щодо представників місцевої виборчої влади, до обов'язків яких входили поліцейські функції [6, с. 257].

Катериною II 08 квітня 1782 р. був підписаний «Статут благочиння», який передбачав у окремих нормах відповідальність за посадові злочини. Зокрема, відповідальність за посягання на правосуддя була передбачена ст. 229 цього статуту [7].

Наступним нормативно-правовим актом, який встановлював відповідальність за службові кримінальні правопорушення, слід вважати «Уложення про покарання карні й виправні» 1845 р. Це був

перший такий акт, у якому достатньо повно були регламентовані як самі службові злочини, так і покарання за них.

Вищезгадане Уложення кримінально-карним вважало таке перевищення влади або службових повноважень, що супроводжувалось будь-яким насильством. Фактично, це діяння є аналогом нині чинної на даний час ч. 2 ст. 365 КК України.

Окремим видом перевищення влади або службових повноважень Уложення визнавало отримання «незаконного подарунка».

З приходом на територію України радянської влади питання відповідальності за службові зловживання та перевищення також не залишилися поза увагою. Так, до обов'язків революційних трибуналів відносився розгляд справ про використання суспільного чи адміністративного стану, зловживання владою (п. 5 постанови «Щодо підсудності революційних трибуналів» Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету від 06.10.18 р.) [8, с. 36].

В УРСР 23.08.1922 р. було затверджено перший радянський кримінальний кодекс, який набрав чинності 15.09.1922 р. Глава II Особливої частини цього кодексу передбачала відповідальність за посадові злочини. Ст. 105 КК УРСР передбачала відповідальність за зловживання владою, тобто вчинення посадовою особою дій, які вона могла вчинити тільки завдяки своєму службовому становищу і які, не будучи обумовленими службовою необхідністю, спричинили порушення правильної роботи установи чи підприємства, або громадського порядку, або приватних інтересів окремих громадян, що каралося позбавленням волі чи примусовими роботами на строк до одного року або звільненням з посади. Посадовими особами визнавалися особи, що займали постійні чи тимчасові посади у будь-якій державній (радянській) установі чи підприємстві, а також в організації чи об'єднанні, які за законом мають певні права, обов'язки та повноваження у здійсненні господарських, адміністративних, просвітницьких та інших загальнодержавних задач [9].

Стаття 106 КК УРСР передбачала відповідальність за перевищення влади, тобто вчинення посадовою особою дій, які явно виходили за межі наданих йому законом прав та повноважень, що каралося покараннями, передбаченими ч. 1 та ч. 2 ст. 105 КК УРСР.

КК УРСР від 08.06.1927 р. також містив окрему главу III в Особливій частині, яка передбачала відповідальність за посадові (службові) злочини. Норми про перевищення та зловживання владою були доповнені вказівкою на «службові повноваження», якими винний міг або зловживати, або перевищувати їх.

Щодо КК України від 28.12.1960 р. то у ньому норма, яка передбачала відповідальність за перевищення влади або посадових повноважень вже не була відсылною. Стаття 166 КК України від 28.12.1960 р. «Перевищення влади або посадових повноважень» цього кодексу визначала: «Перевищення влади або посадових повноважень, тобто умисне вчинення посадовою особою дій, які явно виходять за

межі наданих їй законом прав і повноважень, якщо воно завдало істотної шкоди державним чи громадським інтересам або охоронюваним законом правам та інтересам окремих фізичних чи юридичних осіб» [10].

КК України від 05.04.2001 р. також містить окремий розділ XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», який містить ст. 365 у ч. 1 якої мов йде про: «Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб» [11].

Таким чином, можемо констатувати факт того, що так звана «службова злочинність» виникла разом із появою держави, державні ж органи шляхом силової протидії та законодавчого забезпечення намагались викоринити ці прояви антисоціальної діяльності. Однак, законодавча репресія, в більшості випадків, застосовувалась до наслідків таких діянь. В повній мірі дієвого законодавства щодо протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами, на жаль, не винайдено і в наш час.

#### **Список використаних джерел:**

1. Запобігання перевищенню влади або службових повноважень працівників правоохоронних органів. URL: [https://er.dduvs.in.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5842/%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%be%d1%82%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be-%d0%a8%d0%b0%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%b8%d0%b9\\_%d0%bc%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d1%80%d0%b0%d1%84%d1%96%d1%8f.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://er.dduvs.in.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5842/%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%be%d1%82%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be-%d0%a8%d0%b0%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%b8%d0%b9_%d0%bc%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d1%80%d0%b0%d1%84%d1%96%d1%8f.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

2. Боднар В.Є. Історичний генезис протидії службовій злочинності. Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 5. Том 3. 2014. С. 9–14.

3. Правда Ярославичів, або Устав Ярославичів URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B0\\_%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%87%D1%96%D0%B2](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B0_%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%87%D1%96%D0%B2).

4. Российское законодательство X–XX веков: в 9 т. Законодательство Древней Руси. / отв. ред. В. Л. Янин. Москва: «Юридическая литература», 1984. Т. 1. 432 с.

5. Боднар В.Є. Протидія злочинам у сфері службової діяльності в органах внутрішніх справ: історично-правовий аспект. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 3. С. 120–132. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs\\_2014\\_3\\_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2014_3_13).

6. Российское законодательство X–XX веков: в 9 т. Акты земских соборов. / отв. ред. А.Г. Маньков. Москва: «Юридическая литература», 1985. Т. 3. 512 с.

7. Устав Благочиния, или полицейской. URL: <https://xn--2-7sbasbsl1azs.xn--p1ai/%D1%84%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D1%8B/%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2-%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B5%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/>.

8. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР. 1917-1952. / под ред. И. Т. Голякова. Москва: Госюриздат, 1953. 460 с.

9. Уголовный кодекс УССР, утверждённый ВУЦИК 23 августа 1922 г. Харьков: Издание Наркомюста УССР, 1922. 50 с.

10. Кримінальний кодекс України: Закон України від 28 грудня 1960 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>.

11. КК України 2001 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

*Демчук Олег Володимирович,*  
аспірант відділу докторантури  
та ад'юнктури Національної  
академії внутрішніх справ

## **ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 287 КК УКРАЇНИ**

Зростаюча масова експлуатація сучасних швидкісних автомобілів, автобусів викликає гостру потребу в удосконаленні технічних умов і вимог, які дозволяють їх випуск на лінію. Важливою умовою такого приведення у відповідність є удосконалення тих кримінально-правових норм, яких прийнято називати банкетними, тобто мають відсильний характер і не є законом про кримінальну відповідальність. Існуючі на сьогодні правила технічної експлуатації транспортних засобів розроблені за основу ще при Союзі РСР, не враховуючи при цьому вимог новітніх технологій, зокрема при експлуатації квадроциклів, електромобілів, колісних мотоблоків. Порядок проведення обов'язкового технічного контролю та обсягів перевірки техстану транспортних засобів, затверджений Постановою КМУ від 30.01.2012 № 137, дає можливість власникам переобладнаних транспортних засобів займатися нерегулярними пасажирськими перевезеннями без обов'язкового технічного контролю незалежно від строку їх експлуатації. Випуск на лінію вживаних транспортних засобів, переобладнаних без відповідного погодження, у разі аварії за їх участю призводить до збільшення кількості жертв як серед пасажирів, так і інших учасників. Здійснення нелегальних перевезень на постійних маршрутах без укладення договорів з органами влади сприяє ухиленню їх власників від сплати податків, обов'язкового страхування пасажирів. Перевезення організованих груп дітей або